

באבי עזרי ובאילת השחר נקטו כהנחה פשוטה שלרובן גמליאל זוכה הבעל באכילת פירות לאחר נישואין בנכסים שנפלו לה עד שלא נישאת, ואעפ"י שיכולה למכור אותם נכסים לכתחילה. ומה הוכיחו שזכות אכילת פירות אינה מונעת בהכרח את מכירתה. ויש להעיר שבחידושי רבנו קרשקש נסתפק בשאלה זו, האם לר"ג זוכה בפירות מנכסים אלו. ואפשר ששורש ספקו בשאלה הנ"ל. [ואין להביא ראיה מלהלן רפ"ט, שיתכן מצב של סילוק הבעל מהנכסים ואם מכרה ונתנה קיים ואעפ"י שהפירות שלו — כי זה גופא נכלל בסילוקו, שזכותו באכילת פירות לא תמנע את מכירתה].

'אינהו דאמרי כרבותינו...' — ולפי שלא היתה ברייתא דרבותינו שגורה בבית המדרש, לכך לא אמרו 'הלכה כרבותינו' אלא עשאוה מימרא. (ריטב"א)

'מתניתין בחייה ולפירות, תקנת אושא בגופה של קרקע ולאחר מיתה' — אבל בחייה אין הבעל מוציא מהלקוחות אלא פירות, אבל גוף הקרקע נשאר אצל הלוקח עד לאחר מיתה. והטעם משום תקנת הלוקח, שאם ימות הבעל בחייה, יהא הלוקח מוחזק בקרקע ונוח לו בכך. (ר"י מגאש. וע' גם ברמב"ם — אישות כב, ז. וכל שכן שהאשה שמכרה נכסי מלוג אינה מוציאה מיד הלקוחות, כיון שהמכירה חלה אא"כ תמות היא בחיי בעלה. עפ"י שו"ת הרשב"א ח"ב שז). ויש סוברים שאף בחייה מוציא גוף הקרקע מיד הלוקח. (רא"ש; טור. ומובא ברמ"א צ, ט. וע' פני יהושע ב"ק פז, ובמה שתמה עליו באבי עזרי — חובל ומזיק ד, כא).

'תקנת אושא בגופה של קרקע ולאחר מיתה' — והלקוחות מפסידים את מקחם ואת כספם. ואין תימה בכך, לפי שנכנסו בספק זה מלכתחילה וקנו בסכום מועט, שאם תתגרש האשה או ימות הבעל בחייה — יזכו בכל, ואם תמות היא בחייו — הבעל יזכה ולא הם. (עפ"י שו"ת הריב"ש קנג). ואם דמי המקח שקיבלה האשה קיימים — כתב הרמב"ם (אישות כב, ז) שצריך להחזירם ללקוחות. ויש סוברים שבכל אופן צריך הבעל לשלם ללקוחות דמים שנתנו כשמוציא הנכס מהם. (ע"ש במגיד משנה, מחלוקת הגאונים. וע' במאירי).

דף עט

'אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא אמר ליה: חזי מר, נחמן חקלאה היכי מקרע שטרי דאינשי. אמר ליה: אימא לי איזי, גופא דעובדא היכי הוה...' — אין כאן משום דיבור בגנות חברו, כי כוונת רב ענן היתה בשביל קנאת האמת, כדי שמר-עוקבא שהיה אב בית דין עוד בימי שמואל (ע' מועד קטן טז:), ימנעהו מכך להבא או אף יחזיר המעשה בשטר הזה עצמו. [וכענין שאמרו בערכין (טז:), אמר רבי יוחנן בן נורי הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי לפני רבי שמעון... והוספתי בו אהבה, ע"ש], ועל כן אין שייך ענין לשון הרע, כיון שכוונת המספר הוא לתועלת ולא לגנות ח"ו. וממעשה דמר עוקבא הנ"ל יש ללמוד הנהגה גדולה בעינים אלו, דהיינו: אם אחד סיפר לחבירו שפלוגי עשה לו רעה או חירפו וגידפו, יהיה מי שיהיה המספר, אפילו מגדולי הדור דבודאי לא ישקר, אף על פי כן לא יבוש חבירו מלשאול ממנו את עצם המעשה אשר היה מתחילה, כי הרבה פעמים ישתנה על ידי זה הענין להפכו. והראיה מרב ענן שהיה אמורא והיה לו גילוי אליהו כמו דאיתא בכתובות (קו:), אף על פי כן כשדרש ממנו מר עוקבא המעשה בשלימותו, נשתנה על ידי זה הענין מרע לטוב. (חפץ חיים — הל' לשון הרע י, יא, בבאמ"ח סוף אות לא).

'כותבת שטר פסים לאחריים. דברי רשב"ג' — פירש הרשב"א [דלא כרבנו תם], לא שטר פסים ממש, שאם כן לכולי עלמא לאו כלום הוא, אלא שדינו כפסים שאינו קיים.

'עד שתכתוב לו מהיום ולכשארצה' — ואין זה תלוי בשאלת 'ברירה', מאחר והדבר בידה לרצות, לכך אם רצתה לבסוף נתקיים התנאי וחלה המתנה למפרע. (ע' אור שמח — עבדים ד, טו; מנחת שלמה (תנינא) קז, ג. ובספר אילת השחר הקשה לדברי רש"י ורמב"ן בגטין (כה), שלכאורה תלוי הדבר ב'ברירה').

ואף על פי שלא כפלה תנאה [והרי לדעת הרבה פוסקים אף ב'מעכשו' צריך תנאי כפול. ע' אה"ע לה, ג.] — נראה שבלשון פסוקה כגון זו אין צריך לכפול התנאי, ורק ב'אם' וב'על מנת' צריך לכפול. [גם אפשר שמברחת במקצת נכסים מועיל גילוי דעת כמו מברחת כל נכסיה בלא גילוי דעת]. (עפ"י חזון איש עג, ז. נראה לפי סברתו האחרונה, שבאמירה זו מגלה בדעתה שאינה רוצה אלא להברית הלכך גם אם בא בעלה ליטול פירות ואמרה 'רוצה אני' לא זכה המקבל ויכולה לומר 'איני רוצה'. וכן להפך, כשאמרה 'איני רוצה' למקבל לא זכה בעלה. וכן אין מועיל מסירת זכות והרשאה של הבעל והמקבל. ובספר אילת השחר נסתפק בדבר. שו"ר כן בחזו"א (עו, יג). ופירש דברי רש"י שאם בא לזכות תאמר אני רוצה — כלומר שמא ארצה).

'ואי לא קננהי לוקח ניקנינהו בעל' (ויאכל פירות וירשנה אם תמות תחתיו. רש"י?) **אמר אביי: עשאו כנכסים שאין ידועין לבעל ואליבא דרבי שמעון** — הקשה האבני-מלואים (צ סק"י), מה מועיל זה שעשאו כנכסים שאינם ידועים, הלא גם נכסים שאינם ידועים הבעל יורשם.

ופירש, הואיל ומצוה לקיים דברי המת [אם השליש מתחילה את הנכסים לשם כך], וכיון שהבעל יורש את אשתו מצוה עליו לקיים דבריה, והרי כשנתנה נכסיה להברחה לשם יורשיה נתנה, וכאילו הושלש בשביל ליתנם להם, הלכך מצוה הבעל לקיים דבריה. אלא שלולא שעשאו כנכסים שאינם ידועים, היה נחשב הבעל כ'לוקח' מכח תקנת אושא, ולא היה שייך גביו מצוה לקיים דברי המת, וזהו שהקשו **'ניקנינהו בעל'** ויאכל פירות וירשנה כיון שהוא כלוקח משנשאת ואינו מחוייב לקיים דבריה. ומתקן, **עשאו כנכסים שאינם ידועים** ואם מכרה או נתנה אין הבעל מוציא מיד הלקוחות, ומעתה אין כאן תקנת אושא ואינו אלא יורש בנכסים שאינם ידועים וצריך לקיים דברי המת.

(בשו"ת אחיעזר (ח"ג לה) דן שמא דוקא בכגון דידן שהיתה מברחת לפני נישואיה, רק בזה אומרים מצוה לקיים דברי המת, אבל אשה בשואה שציוותה ליתן לאחרים נכסים שאינם ידועים לבעל, כיון שלכתחילה אינה רשאית ליתנם לאחרים, שמא אין בזה מצוה לקיים דבריה. ואולם בסוף דבריו נקט לעיקר שבכל אופן מצוה לקיים דברי המת, הגם שעשתה שלא כדין בשעת ציוויה).

ויש מתרצים שהואיל והבעל היה סבור שאין הנכסים שייכים לה אלא לאחר, ולא היתה כוונתו לירשם, לכך אינו יורשה באמת, כי אין הבעל כשאר יורשים שזוכים ממילא אלא תקנו לו שיוכל לזכות בנכסי אשתו, הלכך צריך כוונת קנין. [ואולם סתם נכסים שאינם ידועים, הבעל יורשם, כי הם בכלל כוונתו לירש כל נכסיה, אבל במברחת שהוא סבור שהם של אחרים ואי אפשר לו כלל לירש לפי דעתו — אין כאן כוונת קנין ולא זכה]. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קד — בדעת רש"י והרמב"ם. אבל אין כן דעת הר"ן והרשב"א).

'עשאו כנכסים שאין ידועין לבעל ואליבא דרבי שמעון' — נראה מלשון 'עשאו' שקבעו הדבר לדין, ואף באופן שהבעל יודע ההלכה ששטר מברחת אינו כלום, כבר נקבע שאינו זוכה בנכסים, כי לא חילקו חכמים בין אדם לאדם. [וביחוד לשיטת רבנו תם שמועיל שטר מברחת בעלמא, הלא אם נאמר שכשהבעל יודע ההלכה נחשבים כנכסים ידועים, שוב רצונה באמת להקנות למקבל, וממילא חוזרים ונעשים לנכסים שאינם ידועים, וחוזר חלילה — הלכך עשאו חכמים כאינם ידועים]. ובספר אילת השחר עמד בזה.

'פירות המחוברים לקרקע בכניסתה שלו וביציאתה שלה' — ואפילו פירות גמורים העומדים ליתלש, ביציאתה הם שלה — ואין אומרים כל העומד ליתלש כתלוש דמי [וכן סובר רבי שמעון עצמו בב"ק נט], הואיל וזכות הפירות לבעל תקנת חכמים היא, לא תקנו בכי האי גוונא. (עפ"י ר"י, מובא ברא"ש. וע' בשו"ת דובב מישרים (ח"א פד) שנשא ונתן בשאר דינים דרבנן, האם אומרים לגביהם כל העומד ליתלש וכו').

(ע"ב) 'הגונב ולד בהמת מלוג משלם תשלומי כפל לאשה... פירא דפירא לא תקינו ליה רבנן' — קשה, מה טעם יש בדבר, מאחר והולד הוא 'פרי' ושייך לבעל, כיצד שייך לומר שהכפל שלה, והלא ולד שלו נגנב? —

ומוכח מזה שתקנת פירות אין גדרה שהפירות עצמם שייכים לבעל, כשם שמעשיה ידיה שלו, אלא תקנו לבעל רק זכות לאכילת פירות ולשימוש בהם להרוחת הבית, אבל אינם ממונו. והרי אין הבעל יכול למכור פירות, מלבד אם מכר לפירות ולקח סחורה בדמי המקח כדי להרויח (ע' להלן פ: ורמב"ם אישות כב, כ). ואמנם אם מת עוברים הפירות ליורשיו, אך כל זמן שהוא חי אינם ממונו. ועל כן הכפל אינו שייך לו אלא לאשה, שאין הכפל בכלל תקנת פירות, כיון שהוא בא מעלמא ואינו מצוי, כמבואר בר"ן. (עפ"י אבי עזרי — אישות כג, ג. וכבר נמצא עיקר הדבר בשיטמ"ק מהריב"ש. וכן כתבו הפני-יהושע והבית-יעקב.)

א. באילת השחר העיר לפי זה מדוע כשמגרשה צריכה ליתן לו דמים בשביל הולד, והרי לא זכה בו אלא בשביל ריוח ביתא ואינו שלו, ועתה שמגרשה שוב לא יהא ריוח ביתא ואין לו בו כלום — ותירץ שמה שכבר זכה בו, אעפ"י שזכה רק משום ריוח ביתא, כבר זכה, ורק לגבי כפל לא זכה מעולם.

ב. נראה לפי זה לבאר מה שהשיב רבן גמליאל לחכמים 'על החדשים אנו בושים' — כי לא תקנו לו אלא כשאוכל פירות, אבל אם מכרה הנכסים היה בדין שלא יהיה לו בהם זכות. ובזה יש לפרש שפירות מחוברים לקרקע אמר רבי שמעון ביציאתה שלה, ואעפ"י שגדלו ברשותו — אלא שהקלישו את קנינו. וערשב"א וקוב"ש.

עוד בבאור 'פירי דפירי לא תקינו ליה רבנן' — ע' בריטב"א ובשיטמ"ק; אבי עזרי הל' חובל ומויק ד, כא. ובנידון כפל בולד בהמת מלוג — ע' בספר דברי יחזקאל נט, ד.

'לעולם חיישי למיתה...' — לא שחוששים למיתה לגמרי, שאם כן בהמת מלוג ילקח בה קרקע ויאכל פירות, אלא כלומר לענין שהולד עומד באחריות אמו חוששים למיתה. (רבנו קרשקש וידאל. ובזה מיושבת הקושיא מסוגיתנו המובאת בשער-המלך (סוכה ד, טו), לענין חוששין למיתה.)

וטעמו של חנניה שאינו חושש למיתה, אף על פי שודאי עשויה הבהמה למות ותמצא הקרן כלה — פירש הרשב"א שחנניה אינו חושש שמא תמות הבהמה קודם בחיי האשה דוקא [וגם שמא ימות הבעל בחייה — שהרי אם מתה היא בחייו, אין נפקותא כלל בשאלה זו, כי הבעל יורשה בכל אופן].

ובה"ג פירש, לפי שאם תמות הבהמה יעמוד אחד הוולדות במקומה להיות לאשה קרן, ושאר הולדות פירות — הלכך אין חושש חנניה למיתה.

'הכניסה לו עז לחלבה רחל לגזיתה...' — רש"י מפרש שהעז שייכת לה ונחשבת היא כקרן משום עורה שנשאר תמיד, וכן בשאר. ולפי זה משמע שאם לא היתה העז שלה אלא יש לה זכות לחלבה בלבד — אין החלב של הבעל. (וכ"ד הרא"ש, וע' קובץ שעורים. וע' ברשב"א כמה קושיות על פרוש זה.)

והרי"ף והרמב"ם מפרשים שאין גוף העז שייך לאשה אלא לחלב בלבד, וכן רחל לגזיתה וכו'. ולימד שאף על פי שהבעל אוכל את כל זכותה שיש לה, אין זה נחשב קרן אלא פירות, לפי שהם דברים הגדלים ובאים לאחר שהכניסה לו. ואין נחשב 'קרן' אלא דבר שהיה בעין בשעה שמכניסו לו.

'נפלו לה עבדים ושפחות זקנים — ימכרו...' — אבל צעירים משתמש הוא בהם והגוף שלה, ורק זקנים שהמיתה מצויה בהם, יימכרו. וכן הדין בזיתים וענבים צעירים. (ראשונים)

'המוציא הוצאות על נכסי אשתו... מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל' — פירש הריטב"א טעם הדין, משום שודאי הבעל מוחל על הוצאותיו כל שאכל קימעה. וכתב לפי זה שמסתבר שאם התנה בפני בית דין או עדים שאינו מוחל — ישבע כמה הוציא ויטול.

וכיוצא בזה כתב הרי"ף שדין המשנה לא אמור במורדת, שלא נתן לה הוצאותיו אלא על דעת שתהיה עמו, לא על דעת שתצא, הלכך ישבע כמה הוציא ויטול.